

บทที่ 4

คุณภาพชีวิตชุมชนหนองแพบ เทศบาลตำบลมาบตาพุด

ในบทนี้เป็นกรกล่าวถึงคุณภาพชีวิตชุมชนหนองแพบตามกรอบการศึกษาคุณภาพชีวิตที่กำหนดไว้ 3 ปัจจัยคือ 1) ปัจจัยด้านคุณภาพชีวิตจากมิติต่าง ๆ 2) ปัจจัยด้านหลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และ 3) ปัจจัยด้านหลักการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง

4.1 มิติของคุณภาพชีวิตชุมชนหนองแพบ

การวิจัยครั้งนี้กำหนดว่า มิติคุณภาพชีวิตประกอบด้วย

- 1) สภาพพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม
- 2) เศรษฐกิจ
- 3) สุขภาพอนามัยและสาธารณสุข
- 4) ข้อมูลข่าวสาร
- 5) การศึกษา
- 6) วัฒนธรรมและจิตใจ
- 7) ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- 8) ครอบครัว

โดยงานวิจัยนี้กำหนดขอบเขตการศึกษาในระดับชุมชน ดังนั้นผลการศึกษาจึงเป็นการนำเสนอภาพประเด็นทั้ง 8 ประเด็นข้างต้นโดยรวมเท่านั้น การศึกษาเฉพาะในภาพรวมเป็นข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถตอบคำถามได้ชัดเจนว่าคุณภาพชีวิตดีมากน้อยแค่ไหน เพราะแต่ละบุคคลย่อมมีระดับความพึงพอใจแตกต่างกันไป ผู้ประเมินควรเป็นตัวประชาชนแต่ละคนซึ่งต้องเป็นการเก็บข้อมูลระดับบุคคล

การนำเสนอคุณภาพชีวิตในองค์ประกอบทั้ง 8 ด้าน บางส่วนได้มีการนำเสนอข้อมูลไปแล้วในบทที่ 2 และ 3 ซึ่งเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับชุมชนหนองแพบในเรื่องสภาพทั่วไปทางสังคม เศรษฐกิจ และผลกระทบด้านต่าง ๆ อันเกิดจากการตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด โดยผู้วิจัยได้นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานบางส่วนในการอธิบายมิติของคุณภาพชีวิตด้วย

1) ด้านสภาพพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม

โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ

สภาพพื้นฐานหรือโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะในชุมชนหนองแพบมีความพร้อมทั้งในด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคม อันได้แก่ ถนนหนทาง โทรศัพท์ ระบบไฟฟ้า สถานศึกษา วัด และสถานที่เพื่อการันทนาการ อันได้แก่ สนามเด็กเล่นและสนามกีฬา ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่แสดงความพอใจต่อโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวพอสมควร อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการให้เทศบาลเข้ามาดูแลเป็นพิเศษในเรื่องน้ำประปา เนื่องจากระบบประปายังเข้าไม่ถึงชุมชนหนองแพบ ชาวบ้านต้องซื้อน้ำสะอาดสำหรับดื่มและใช้ หรือบางบ้านต้องขุดบ่อบาดาลซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายประมาณบ่อละ 100,000 บาท จึงทำให้ชาวหนองแพบเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคมากกว่าชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนข้างเคียง ในเรื่องนี้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นว่าเป็นสิ่งที่แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกัน เพราะในเขตนิคมอุตสาหกรรมและเขตอำเภอบ้านฉางที่อยู่ติดกัน มีน้ำประปาใช้อย่างทั่วถึง ในขณะที่ชุมชนหนองแพบไม่ได้รับบริการในด้านนี้ ทั้ง ๆ ที่ชุมชนหนองแพบถูกประกาศให้เป็นเขตเทศบาลมาเป็นเวลา 5 ปีแล้ว

ทรัพยากรธรรมชาติ

ในอดีตชาวชุมชนหนองแพบดำรงชีวิตอยู่โดยพึ่งพาแหล่งทรัพยากรจากธรรมชาติ เช่น พื้นที่ป่าธรรมชาติและแหล่งน้ำธรรมชาติ ในรูปของการทำมาหากินจากการเพาะปลูกและการทำประมง ในอดีตการเพาะปลูกพืชผลจำเป็นต้องอาศัยดินและน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ แต่ในปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม จึงไม่จำเป็นต้องพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพอีกต่อไป ทำให้มีการใช้ประโยชน์โดยตรงจากธรรมชาติน้อยลง ด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดินของชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ 50-100 ตารางวา โดยใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัย และยังมีชาวบ้านอีกประมาณ 20 ครัวเรือนที่ยังคงมีที่ดินเหลืออยู่เพื่อการรอการขาย ส่วนที่ดินว่างเปล่าในชุมชนส่วนใหญ่ถูกนายทุนกว้านซื้อไปเกือบหมดแล้ว กล่าวได้ว่า การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดินของชุมชนหนองแพบในอนาคตจะเป็นไปเพื่อประกอบกิจกรรมในภาคอุตสาหกรรมเป็นสำคัญ

สำหรับชาวบ้านที่ยังคงต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติอยู่คือ ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำประมงชายฝั่งซึ่งเหลืออยู่ไม่กี่ครัวเรือน อย่างไรก็ตามการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประกอบอาชีพนั้นนับวันจะลำบากมากขึ้น เนื่องจากสัตว์ทะเลลดน้อยลง ประกอบกับสภาวะมลพิษทางน้ำที่เพิ่มมากขึ้นจากการพัฒนานิคมอุตสาหกรรม ชาวประมงรายหนึ่งเล่าว่า จากเดิมที่ชาวบ้านเคยทำประมงจับปลา

หมักได้วันละ 20-30 กิโลกรัม แต่ปัจจุบันจับได้เพียงวันละ 7-10 กิโลกรัมเท่านั้น อีกทั้งชาวบ้านที่ทำประมงชายฝั่งยังต้องประสบกับปัญหาเรืออวนลากได้ลากอุปกรณ์ในการจับปลาหมึกหรือลอบจับปลาหมึกที่ชาวบ้านวางไว้ตามชายฝั่ง ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมาก เนื่องจากลอบจับปลาหมึกใบหนึ่งมีราคา 60-70 บาท และถูกลากไปเฉลี่ยเดือนละหลายสิบลูก สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำประมงชายฝั่ง แต่ชาวบ้านไม่ทราบว่าจะไปร้องเรียนหรือขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานใด อีกทั้งคิดว่าหน่วยงานราชการคงไม่สนใจหรือไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ เนื่องจากอีกฝ่ายเป็นนายทุนที่มีอิทธิพลหรือเงินมากกว่า จากกรณีการใช้ทรัพยากรทางน้ำดังกล่าว แสดงให้เห็นว่านายทุนมีโอกาสเข้าถึงหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าชาวบ้านทั่วไป ซึ่งเป็นผลของการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ จนเป็นเหตุให้เกิดการแย่งชิงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม

สภาพมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนหนองแพบ นางประไพให้ความเห็นว่า “มลพิษในชุมชนหนองแพบเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมปล่อยมมลพิษออกมา โดยโรงงานอุตสาหกรรมเคมีในเขตอุตสาหกรรมมาบตาพุดก่อให้เกิดกากมลพิษ รวมถึงไอกรดที่ส่งผลให้อากาศเป็นพิษ เป็นอันตรายต่อสุขภาพของคนในโรงงานและประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง” แม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะเห็นว่ากรณีนิคมอุตสาหกรรมเป็นสิ่งที่ดี แต่จากสภาพมลภาวะจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ชาวบ้านได้รับ นับเป็นผลกระทบทางลบของการมีนิคมอุตสาหกรรมที่ชาวบ้านกล่าวถึงมากที่สุด แต่ชาวบ้านบอกว่าชุมชนของตนยังโชคดีที่ตั้งอยู่เหนือลม จึงได้รับมลภาวะทางอากาศไม่บ่อยนัก และได้รับเฉพาะในช่วงกลางคืนที่ลมเปลี่ยนทิศเท่านั้น หากอยู่ในบ้านก็จะไม่ได้กลิ่น ทำให้ชาวบ้านรู้สึกที่ไม่ได้รับความเดือดร้อนเท่าใดนัก ต่างกับชุมชนอื่นที่อยู่ใต้ลม ชุมชนหนองแพบจึงไม่เคยมีการร้องเรียนปัญหาทางมลพิษต่อทางภาครัฐ หรือโรงงาน อย่างไรก็ตามพบว่ามิบุตรหลานของชาวบ้านบางคนได้รับมลภาวะทางอากาศ เนื่องจากเรียนอยู่ในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนมาบตาพุดซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับก๊าซพิษโดยตรง ชาวบ้านซึ่งค่อนข้างสนใจติดตามข่าวสารด้านมลภาวะรายหนึ่งให้ความเห็นว่า ตนทราบและตระหนักดีว่าตนเองอยู่ในภาวะเสี่ยงต่ออันตรายจากมลภาวะทางอากาศ ซึ่งสารพิษจะค่อย ๆ สะสมเข้าไปในร่างกายทีละน้อย เป็นอันตรายที่มองไม่เห็น กว่าจะรู้สึกตัวก็อาจเป็นอันตรายจนไม่อาจแก้ไขได้ เช่น สารพิษจากตะกั่วที่เข้าสู่ร่างกายจะเป็นอันตรายต่อระบบสมองและระบบประสาท เป็นต้น แต่ชาวบ้านก็แสดงความเห็นว่าถึงชาวบ้านจะไปร้องเรียนก็ไม่มีประโยชน์ เนื่องจากรัฐไม่สามารถจัดการแก้ไขให้โรงงานเลิกปล่อยสารพิษได้ ดังเช่นกรณีที่เกิดกับชุมชนมาบตาพุดและโรงเรียนมาบตาพุด-พันพิทยาจารย์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐ รัฐให้ความสำคัญกับกลุ่มนายทุน

ผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่าให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนอย่างจริงจัง

เมื่อสอบถามถึงประเด็นการจัดการปัญหาสภาพแวดล้อมกับเจ้าหน้าที่เทศบาลที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการร้องเรียนปัญหามลภาวะ เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่แสดงทัศนะว่า “สาเหตุที่ทำให้รัฐไม่สามารถจัดการกับปัญหามลภาวะได้เนื่องจากหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับปัญหามลภาวะมีหลายหน่วยงาน เช่น กรมโรงงานอุตสาหกรรม การนิคมอุตสาหกรรม กรมควบคุมมลพิษ ฯลฯ ซึ่งทำงานไม่ประสานกัน จากเหตุการณ์ที่ผ่านมา เมื่อมีการร้องเรียนจากประชาชน หน่วยงานต่าง ๆ ก็จะแจ้งไปยังโรงงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้โรงงานตรวจสอบระบบการป้องกันมลพิษ ซึ่งแต่ละโรงงานต่างก็ยืนยันว่าโรงงานของตนดำเนินการด้านนี้อย่างรัดกุม แต่ในความเป็นจริง ระบบที่ว่านั้นมีประสิทธิภาพเพียงพอหรือไม่หรือดำเนินการโดยตลอดหรือไม่ เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่อาจตรวจสอบได้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ไม่มีความรู้พอที่จะตรวจสอบได้ ทั้งนี้เพราะระบบการป้องกันมลพิษของแต่ละโรงงานใช้เทคโนโลยีจากต่างประเทศที่หลากหลาย ยากต่อความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ปัญหาที่เกิดขึ้น ยังเกิดจากการที่กฎระเบียบและมาตรการต่าง ๆ ที่ใช้ในการควบคุมมลพิษที่มีอยู่ไม่สามารถดำเนินการหรือจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะขาดความร่วมมืออย่างแท้จริงจากโรงงาน อีกทั้งยังมีปัญหาในด้านงบประมาณและบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่จะใช้ในการควบคุมและตรวจสอบให้โรงงานปฏิบัติตามมาตรการการจัดการของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิตในอุตสาหกรรมได้”

2) ด้านเศรษฐกิจ

ภาวะการผลิตของชุมชน

จากลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพของคนในชุมชน กล่าวได้ว่าชุมชนหนองแฟบมีลักษณะเป็นชุมชนอุตสาหกรรมหรือชุมชนเมือง เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพภาคบริการ ภาวะการผลิตของชุมชนจึงเป็นการผลิตในภาคบริการ เช่น ค้าขาย และทำกิจการบ้านเช่า ชาวบ้านทุกรายแสดงทัศนคติในด้านบวกต่อเศรษฐกิจของชุมชนที่เป็นอยู่ เนื่องจากการมีนิคมอุตสาหกรรมส่งผลทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ และเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยผู้ประกอบการในภาคบริการดังกล่าวเป็นแรงงานที่เปลี่ยนจากแรงงานภาคเกษตรกรรมมาทำงานในภาคบริการ อันเป็นลักษณะของการปรับตัวด้านอาชีพเมื่อมีนิคมอุตสาหกรรมเข้ามา ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่อยู่ในวัยทำงานที่มีระดับการศึกษาต่ำ พื้นฐานของทุนในการเลือกประกอบอาชีพขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านการมีที่ดิน เพราะการขายที่ดินได้ทำให้มีทุนมากพอที่จะเปลี่ยนตนเองมาเป็นผู้ประกอบกิจกรรมด้านเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมได้ เช่นกรณีของนายอำนวยซึ่งได้ขายที่ดินทำให้นายอำนวย

มีเงินทุนมากพอที่จะประกอบธุรกิจบ้านเช่า และแบ่งเงินให้ลูก ๆ เปิดร้านค้าขายของในชุมชน เนื่องจากเห็นว่าการค้าขายและธุรกิจบ้านเช่าเป็นหนทางการหารายได้ที่ดีและแน่นอนกว่าการทำการเกษตร เหตุการณ์ดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่า เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำ เมื่อขายที่ดินทำกินแล้วก็ไม่สามารถประกอบอาชีพอื่นได้และยังคงต้องการอาศัยอยู่ในชุมชนนี้ต่อไป ดังนั้นเมื่อไม่มีที่ทำกินแล้วก็ต้องหันมาทำอาชีพค้าขาย เนื่องจากมีคนงานจากต่างถิ่นเข้ามาเป็นจำนวนมากและมีความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภค การประกอบอาชีพค้าขายจึงไม่เป็นการยากเกินไปนัก ส่วนชาวบ้านคนใดยังพอมือที่ดินเหลือจากการขายและมีเงินทุนมากพอก็จะทำเป็นบ้านเช่า ซึ่งไม่ต้องใช้ความรู้มากเช่นเดียวกัน

สำหรับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง แม้ว่าจะจับปลาหมึกได้น้อยลง แต่เนื่องจากมีแรงงานต่างถิ่นที่อพยพเข้ามาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมจำนวนมาก จึงทำให้สะดวกในการค้าขาย เพราะไม่ต้องรอพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อปลาหมึกเช่นแต่ก่อน แต่สามารถเปิดขายได้บริเวณหน้าบ้านของตน อีกทั้งยังได้ราคาที่สูงขึ้น จึงทำให้มีรายได้จากการประกอบอาชีพพอสมควร

ด้านรายได้ รายจ่าย ชาวบ้านมีความเห็นว่าโดยภาพรวมแล้ว รายได้ของทุกครัวเรือนดีขึ้น การค้าขายมีรายได้เป็นรายวัน ส่วนกิจการบ้านเช่า การทำงานกับบริษัทหรือโรงงาน หรือรับราชการมีรายได้เป็นรายเดือน ซึ่งล้วนแล้วแต่ดีกว่าการทำการเกษตรซึ่งมีรายได้เป็นรายปี และบางปีมีรายได้ไม่คุ้มกับความเหน็ดเหนื่อย ส่วนรายจ่ายในการดำรงชีวิตหรือจับจ่ายใช้สอยในชีวิตประจำวันนั้น ชาวบ้านต้องซื้อหาสินค้าอุปโภคบริโภคแพงขึ้น โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวจะมีเหตุต้องใช้เงินมากกว่า เช่น เครื่องแต่งตัว สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การเที่ยวเตร่ ฯลฯ ส่วนคนวัยผู้ใหญ่มักจะเคยชินกับการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย ทำให้ไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในส่วนนี้มากนัก ด้านภาวะหนี้สิน ในอดีตชาวหนองแปนที่เคยเป็นเกษตรกรมักมีหนี้สินจากการประกอบอาชีพและดำรงชีพมากกว่าปัจจุบันซึ่งประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมกล่าวคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่ารายได้จากภาคเกษตรพอแค่เลี้ยงครอบครัวไปวันๆ เท่านั้น และในบางปีที่ผลผลิตไม่ดี รายได้ก็จะไม่พอเลี้ยงครอบครัวต้องกู้หนี้ยืมสินจากนายทุนเป็นประจำ

การจ้างงาน พบว่า การจ้างงานหรือการเข้าสู่ตลาดแรงงานภาคอุตสาหกรรมนั้น แรงงานจะต้องมีความรู้ตามที่โรงงานกำหนด ชาวบ้านจึงมีความเห็นว่าการมีโรงงานอุตสาหกรรมเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของคนในรุ่นลูกหลาน โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวในชุมชนที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียน ดังนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงต้องการให้ลูกเรียนหนังสือสูง ๆ เพื่อที่จะได้ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เพราะเห็นว่าเป็นงานสบายและได้รับเงินเดือนแน่นอน เช่น ความเห็นของนางสมร ซึ่งลูก 2 คนทำงานเป็นพนักงานอยู่ในโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด โดยลูกชายคนโตจบการศึกษาระดับ ปวช.

ส่วนลูกสาวคนเล็กจบการศึกษาระดับปริญญาตรี นางสาวมีความรู้สึกที่มีความพอใจและสบายใจที่ลูกได้ทำงานบริษัท หรือ "มีเงินเดือนกิน"

3) ด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข

ความรู้ด้านสาธารณสุข

การได้รับความรู้ด้านสาธารณสุขส่วนใหญ่เป็นการได้รับจากสื่อโทรทัศน์ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการนำมาใช้ด้านการดูแลสุขภาพตนเองและครอบครัว เช่น การกินอยู่ให้ถูกสุขลักษณะ การดูแลรักษาตนเองเมื่อเจ็บไข้ การเลือกใช้ยาต่าง ๆ และการนำเด็กไปฉีดวัคซีนตามกำหนด ฯลฯ ซึ่งชาวบ้านต่างมีความเห็นว่า ความรู้ด้านสาธารณสุขดังกล่าวมีประโยชน์ต่อการนำมาปฏิบัติเพื่อการดูแลสุขภาพพอสมควร

การได้รับและเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข

จากการที่ชุมชนหนองแพรมีคลินิกตั้งอยู่ภายในชุมชน ประกอบกับชุมชนอยู่ใกล้แหล่งเมือง อีกทั้งมีการเดินทางที่สะดวก ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางไปยังตัวเมืองมาบตาพุด ตัวเมืองระยอง หรืออำเภอบ้านฉางที่อยู่ข้างเคียง ดังนั้นเมื่อเจ็บป่วย ชาวบ้านจึงสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาไม่ปรากฏว่ามีเหตุการณ์ที่ผู้ป่วยเสียชีวิตเนื่องจากเข้าไม่ถึงบริการจากแพทย์และพยาบาล ด้านการบริการสาธารณสุขจากภาครัฐ หรือบริการจาก อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุข) นั้นพบว่าไม่ค่อยมีบทบาทในด้านการให้บริการด้านยารักษาโรคต่อชาวบ้านเท่าใดนัก ในส่วนของหน่วยแพทย์เคลื่อนที่จากเทศบาลมาบตาพุดซึ่งให้บริการตรวจรักษาโรคทั่วไปและรักษาทันตกรรม พบว่ามีการเข้ามาให้บริการแก่ผู้ที่อยู่ในชุมชน และผู้ใช้แรงงานที่บริเวณโรงเรียนหนองแพบเจดีย์เดือนละ 1 ครั้ง โดยผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแรงงานและมีชาวบ้านมาใช้บริการจำนวนน้อย

คุณภาพของการบริการสาธารณสุข

ชาวบ้านมีความเห็นว่า มีความแตกต่างกันระหว่างบริการสาธารณสุขของภาคเอกชนและภาครัฐ โดยส่วนใหญ่สถานพยาบาลของภาคเอกชนจะมีคุณภาพดีกว่าทั้งในด้านการบริการและการรักษา แต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากกว่า ซึ่งการเลือกใช้บริการของชาวบ้านนั้นขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจ

4) ด้านข้อมูลข่าวสาร

การบริโภคสื่อ

กล่าวได้ว่าในปัจจุบัน ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการรับรู้ข่าวสารมากขึ้น เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าการดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบันต้องทันโลกทันเหตุการณ์ การรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อมวลชนของชาวบ้าน พบว่าอุปกรณ์รับสื่อที่เป็นที่นิยมมากที่สุดคือ โทรทัศน์เพราะเป็นสื่อที่ให้สาระและความบันเทิง อีกทั้งสื่อโทรทัศน์ยังเป็นสื่อที่ไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากนัก และผู้รับสามารถเปิดรับสื่อได้แม้จะไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ หรือแม้ขณะทำงานบ้าน หรือทำกิจกรรมอื่นควบคู่ไปด้วย ชาวบ้านทุกครัวเรือนมีโทรทัศน์เป็นของตนเอง ชาวบ้านที่ให้สัมภาษณ์ทุกคนบอกว่าใช้เวลาดูโทรทัศน์วันละไม่ต่ำกว่า 1 ชั่วโมง ชาวบ้านหลายรายนิยมดูรายการข่าวภาคค่ำช่อง itv และดูทุกวัน แสดงให้เห็นได้ถึงการเข้าถึงเนื้อหาสาระของข่าวที่ค่อนข้างมาก ในส่วนของรายการบันเทิง ชาวบ้านผู้ถูกนิยมนิยมดูกันมากคือละครโทรทัศน์หลังข่าวโดยให้เหตุผลว่าแม้ไม่มีสาระความรู้ประโยชน์ที่ได้รับคือการพักผ่อน

ส่วนสื่อวิทยุไม่ค่อยได้รับความนิยมเท่าใดนักโดยมากจะเป็นการฟังเพลง พื้นที่ชุมชนหนองแพบสามารถรับคลื่นวิทยุ FM. ได้ 4 สถานี ส่วนสื่อนั่งหนังสือพิมพ์จะไม่ค่อยมีบทบาทต่อการเปิดรับข่าวสารข้อมูลเท่าใดนัก เนื่องจากหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่ต้องเสียเงินซื้อเป็นรายวัน ชาวบ้านเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลือง ดังนั้นการอ่านหนังสือพิมพ์จึงเป็นเพียงการอ่านจากร้านค้าที่ซื้อหนังสือพิมพ์มาไว้บริการลูกค้าเท่านั้น ส่วนสื่อท้องถิ่นที่น่าเสนอข่าวสารหรือให้ข้อมูลทางเศรษฐกิจ และการเมืองระดับท้องถิ่นนั้น ปรากฏว่าชาวบ้านไม่เคยซื้อหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจังหวัดระยองมาอ่าน และร้านขายหนังสือในชุมชนที่มีอยู่ 1 แห่งก็ไม่ได้รับมาขายเช่นกัน นอกจากนี้ชาวบ้านเองก็ไม่ได้เห็นความสำคัญกับสื่อท้องถิ่นมากนัก โดยให้เหตุผลว่าคงไม่มีอะไรน่าสนใจ

สำหรับความต้องการข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์กับการดำรงชีวิต ชาวบ้านคิดว่าข้อมูลข่าวสารที่ได้รับเพียงพอแล้ว ไม่ว่าจะเป็นด้านกรรับข่าวสารในด้านเศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย สาธารณสุข การศึกษา ขึ้นอยู่กับความสนใจและความต้องการของแต่ละคนมากกว่า แต่ก็มีบางรายเช่นกันที่เห็นว่สื่อโทรทัศน์ควรนำเสนอรายการที่มีเนื้อหาสาระมากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะบางช่วงเวลาเน้นความบันเทิงมากเกินไป เช่น ละคร เกมโชว์ มิวสิควีดีโอ

นอกจากนี้ชาวบ้านบางส่วนยังคงนิยมการจับกลุ่มคุยกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กับเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งการพูดคุยมักพูดคุยกันในเรื่องทั่วไป ๆ ของชุมชนและข่าวสารบ้านเมืองที่ได้รับทราบมา ซึ่งการสื่อสารในชุมชนนี้ถือได้ว่าเป็นช่องทางการรับข่าวสารที่ดีเช่นกัน

5) ด้านการศึกษา

โอกาสทางการศึกษา

สถานศึกษาสำหรับชาวหนองแปนนับว่าอยู่ในเกณฑ์ดี เนื่องจากภายในชุมชนมีโรงเรียนระดับอนุบาลและประถมศึกษารองรับความต้องการของคนในชุมชนได้เพียงพอ ส่วนการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือการศึกษาสายวิชาชีพก็มีโรงเรียนหรือวิทยาลัยอยู่ในตัวเมืองมาตาพุดและตัวเมืองระยอง ซึ่งสามารถใช้บริการรถโดยสารเดินทางไปเรียนได้สะดวก ผู้ที่อยู่ในวัยเรียนของชุมชนหนองแปนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างน้อยภาคบังคับ และจากการที่แนวโน้มการประกอบอาชีพในอนาคตของชุมชนคือ การรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม ทำให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น การศึกษาต่อโดยรวมของผู้จบการศึกษาภาคบังคับจึงมีแนวโน้มสูง เนื่องจากการมีแหล่งงานในท้องถิ่นรองรับ ผู้ปกครองมีความคาดหวังให้บุตรมีการศึกษาระดับสูงขึ้นเพื่อจะได้ทำงานดี มีเกียรติ สังคมยอมรับ หาเงินง่าย เป็นการยกฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม และมีโอกาสต่าง ๆ ดีขึ้น

6) ด้านวัฒนธรรมและจิตใจ

วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชุมชนหนองแปนเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างสูงจากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ตามนโยบายรัฐกล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่ได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตเพื่อรองรับเศรษฐกิจแบบการค้า หรือการผลิตเพื่อขาย โดยเริ่มทำการปลูกพืชที่ทำรายได้คือมันสำปะหลังตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.2490 ประกอบกับการคมนาคมที่สะดวก พื้นที่ชุมชนอยู่ห่างจากตัวเมืองระยองเพียง 11 กิโลเมตร อีกทั้งการได้รับผลกระทบจากการตั้งนิคมอุตสาหกรรมจากโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก ประกอบกับความเจริญทางกายภาพของตัวเมืองมาตาพุดซึ่งมีการค้า การเข้ามาลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์ การค้า เช่น อาคารพาณิชย์ โรงแรม ศูนย์การค้า ทำให้มีการเติบโตของชุมชนเมืองมากขึ้น จากปัจจัยดังกล่าวทำให้วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตการประกอบอาชีพหรือการรักษาพยาบาลเสื่อมสลายไป จะเหลือเพียงบางส่วนซึ่งเป็นส่วนน้อย และเป็นเรื่องในระดับครัวเรือน เช่น การรักษาอาการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ด้วยสมุนไพร

การดำเนินชีวิตในปัจจุบันของชุมชนหนองแปนมีความเป็นอยู่ที่ "ทันสมัย" แสดงให้เห็นภาวะดังกล่าวได้จากการมีเครื่องใช้ไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในทุกหลังคาเรือน ชาวบ้าน

คนหนึ่งกล่าวว่า ในอดีตชาวหนองแฟบเกิดความรู้สึกเหลื่อมล้ำต่ำสูงกับชาวเมือง เพราะเห็นชาวเมือง อยู่ดีกินดี ร่ำรวย มีสิ่งอำนวยความสะดวกก็อยากมีชีวิตเช่นนั้นบ้าง และปัจจุบันความเจริญแบบชาวเมือง ก็ได้มาสู่ชุมชนหนองแฟบแล้ว อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุรายหนึ่งมีความเห็นในทางตรงกันข้ามว่าการที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นลักษณะของชุมชนเมืองนั้นเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ทำให้ชีวิตไม่สงบเหมือนเดิม ไม่ว่าจะเป็นความต้องการและรสนิยมในการบริโภค ในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องแต่งกาย ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน ตลอดจนรูปแบบความบันเทิง การแสวงหาความสุขของ ชาวบ้านก็เปลี่ยนเป็นการเที่ยวห้างสรรพสินค้า ดูภาพยนตร์ รับประทานอาหารนอกบ้าน ตามทัศนะของ ชาวบ้านผู้นี้อาจเรียกได้ว่าสิ่งดังกล่าวเป็นค่านิยมทางลบซึ่งส่งผลต่อแบบแผนการใช้ชีวิตของคนรุ่นใหม่

แหล่งความรู้ทางวัฒนธรรมสำหรับสาธารณชนและการสืบทอดความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

การกล่าวถึงประเด็นนี้ได้ควรต้องพิจารณาถึงมรดกทางวัฒนธรรมระดับภูมิภาค อันได้แก่ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ประวัติความเป็นมาแต่ดั้งเดิมของภูมิภาคตะวันออกเฉียงและ ขาดการประชาสัมพันธ์ที่เพียงพอ อีกทั้งไม่ได้มีการพูดถึงหรือบรรจุอยู่ในบทเรียน สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับรากฐานเดิมของท้องถิ่นไม่ได้ถูกปลูกฝัง และถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่าง ๆ แหล่งความรู้ทางวัฒนธรรมสำหรับสาธารณชน และการสืบทอดความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมจึงมีอยู่น้อยและชาวบ้านก็ ไม่ได้ให้ความสนใจ อย่างไรก็ตาม กิจกรรมประเพณีในวันสำคัญ เช่น แห่เทียนพรรษา ลอยกระทง ตักบาตรเทโว ทางโรงเรียนบ้านหนองแฟบได้จัดนักเรียนไปร่วมกิจกรรมกับเทศบาลทุกปี ซึ่งจะมีชาวบ้าน ในชุมชนมาร่วมด้วย แต่เป็นจำนวนไม่มากนัก

จริยธรรม

การแสดงออกทางจริยธรรมมีพื้นฐานมาจากทางด้านจิตใจ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา พุทธมีบทบาทมากต่อการกล่อมเกลาจิตใจ และกำหนดรูปแบบพฤติกรรมด้านจริยธรรมของชาวบ้าน โดยเฉพาะในผู้สูงอายุ ความเชื่อเรื่องกรรม ชาติน้ำ บาป บุญ การทำบุญเปรียบเสมือนการลงทุน สำหรับชีวิตหน้า การทำบุญหรือการช่วยเหลือในงานบุญต่าง ๆ จึงเป็นพฤติกรรมที่ชาวบ้านในวัยชรา ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ อย่างไรก็ตามในกลุ่มคนรุ่นลูกหลานแนวโน้มความเชื่อเรื่องบุญกรรมน้อยลง ยึดถือเรื่องความกตัญญู และระบบอาวุโสน้อยลง คนรุ่นหนุ่มสาวนับถือศาสนาอย่างฉาบฉวยหรือไม่ก็ไม่ยึดมั่นกับเรื่องศาสนา ปราภฏการณ์ที่สะท้อนถึงลักษณะดังกล่าวคือผู้ที่ไปวัดทำบุญ ถือศีลจะเป็นกลุ่ม ผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านสูงอายุคนหนึ่งกล่าวว่า “การนับถือศาสนาของคนสมัยก่อนเคร่งครัดกว่า สมัยนี้ สมัยก่อนทำบุญวันพระไม่ได้ขาด คนบวชเรียนกันคนละ 3 พรรษา สมัยนี้เหลือไม่กี่วัน เด็กสมัยนี้

ไม่ค่อยยอมเข้าวัด ฟังเทศน์ฟังธรรม เหมือนคนไม่มีศาสนา" คนในชุมชนหนองแฟบก็มีบ้างที่นิยมเล่นการพนัน ดื่มสุรา แต่โดยทั่ว ๆ ไปของชุมชนแล้วชาวบ้านแสดงทัศนคติว่า จริยธรรมของคนชุมชน หนองแฟบอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างดี

7) ด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

จากการสอบถามความรู้สึกของชาวบ้านเกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน พบว่าชาวบ้านรู้สึกมีความปลอดภัยน้อยลง บางรายเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการถูกลักเล็กขโมยน้อย เช่น เสื้อผ้าหรือถ้วยชามที่ไว้นอกบ้าน อย่างไรก็ตามยังไม่เคยมีผู้ใดประสบกับเหตุการณ์ที่ร้ายแรง ชาวบ้านบอกว่า แต่ก่อนรู้สึกว่ามีความปลอดภัยด้านชีวิตและทรัพย์สินมากกว่าปัจจุบันเพราะคนในชุมชนรู้จักคุ้นเคยกันดีและมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติซึ่งเป็นพื้นฐานของความไว้วางใจกัน ดังนั้นถ้าเมื่อใดมีคนแปลกหน้าเข้ามาในชุมชนชาวบ้านก็จะรู้กันหมด อีกทั้งภายในบ้านไม่มีสิ่งของล่อตาล่อใจ ชาวบ้านสามารถทิ้งบ้านไว้โดยไม่ต้องมีคนเฝ้า แต่ในปัจจุบันสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป มีการเคลื่อนย้ายแรงงานต่างถิ่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก แรงงานเหล่านั้นมีการลัดเปลี่ยนหมุนเวียนตลอดเวลา ทำให้ไม่รู้ว่าเป็นใคร จึงทำให้ต้องระวังตัวตลอดเวลา

ทางด้านการดูแลจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในชุมชนหนองแฟบมีป้อมตำรวจอยู่ 1 แห่ง และมีสายตรวจจากสถานีตำรวจภูธรตำบลห้วยโป่งซึ่งดูแลพื้นที่ชุมชนหนองแฟบ มาตรวจดูแลความสงบเรียบร้อยวันละ 3 รอบ เจ้าหน้าที่ตำรวจให้ข้อมูลว่าที่ผ่านมายังไม่เคยมีเหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดกับชาวบ้านหรืออาจกล่าวได้ว่าชุมชนหนองแฟบเป็นชุมชนที่มีความสงบเรียบร้อยดี

8) ด้านครอบครัว

ศักยภาพของครอบครัวในการดูแลสมาชิก

การทำหน้าที่ของครอบครัวในด้านการดูแลสมาชิกโดยเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ ในชุมชนไม่มีเด็กหรือคนชราถูกทอดทิ้ง ไม่มีเด็กหนีออกจากบ้าน หรือติดยาเสพติด ด้านการดูแลคนชรา ชาวบ้านคนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่าผู้สูงอายุที่มีเงินทองทรัพย์สินมากจะได้รับความสนใจ และความเอาใจใส่จากลูกหลานญาติพี่น้องและชาวบ้านคนอื่น ๆ มากกว่า

ความสัมพันธ์ในครอบครัว

ส่วนใหญ่ชาวบ้านมีความพอใจในด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว โดยพบว่าการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีคือ การมีเวลาให้ครอบครัว การให้คำปรึกษาหารือ และการนัดหมายพบปะกับสมาชิกในครอบครัว ชาวบ้านมีความเห็นว่าอยู่ในสภาวะที่มีอย่างสม่ำเสมอและพอเพียง แต่มีบางรายเช่นกันที่รู้สึกว่าการทำงานนอกภาคเกษตรกรรมทำให้สมาชิกภายในครอบครัวมีเวลาจำกัดที่จะอยู่ด้วยกันในแต่ละวัน ส่งผลต่อการทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ ลูก มีน้อยลง แต่ยังไม่ถึงขั้นที่ก่อให้เกิดปัญหาใด ๆ

4.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวคิดการมีส่วนร่วม

ความหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยทั่วไปมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น การบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวรัฐมีนโยบายและกลวิธีในการพัฒนาผ่านแปรไปตามแนวคิดของผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาในขณะนั้น แผนพัฒนาฯ ฉบับปัจจุบันมีหลักคิดพื้นฐานที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมาย ความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาโดยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อการแก้ปัญหาของตนเองโดยตนเอง จะเป็นการทำให้ประชาชนรู้จักวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ที่ตนเองเป็นอยู่และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงเมื่อจำเป็น เมื่อคนเกิดสำนึกและมีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงแล้ว ขบวนการพัฒนางานก็จะเกิดจากความสมัครใจ และความเป็นตัวของตัวเอง การมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นเครื่องค้ำประกันว่า ผลแห่งการพัฒนาจะตกอยู่กับประชาชนส่วนใหญ่ และการมีส่วนร่วมของชุมชนยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของประชาสังคม (civil society) หรือความเป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นพลวัตซึ่งบุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกันมีความสัมพันธ์และตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงกับระบบใหญ่บนพื้นฐานและความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกันและหากสนับสนุนให้เกิดการขยายตัวมากยิ่งขึ้นเท่าไรก็จะเป็นผลดีต่อความเข้มแข็งของสังคมมากเท่านั้น (อนุชาติ พวงสำลี และ วีรบูรณ์ วิสารทสกุล, 2540: 9-10)

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้ กำหนดแบ่งการพิจารณา ออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนในการแก้ปัญหา
4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผน
5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหา และอุปสรรคและปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิด

ผลสำเร็จ

กิจกรรมที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนหนองแพบ

กิจกรรมการพัฒนาของชุมชนหนองแพบเริ่มปรากฏในช่วง พ.ศ. 2500 จากการศึกษาประวัติความเป็นมาตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในชุมชนทำให้ทราบว่า ชาวบ้านเคยได้รับประสบการณ์จากการร่วมมือกันสร้างวัดและโรงเรียน ในช่วงเริ่มพัฒนาชุมชนซึ่งถือเป็นการรวมกลุ่มทางสังคม การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาชุมชนขณะนั้นเป็นการรวมกลุ่มที่มีลักษณะไม่เป็นทางการ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความจำเป็นตามสภาพความเป็นอยู่ขณะนั้น โดยประกอบด้วยกลุ่มพื้นฐานของสังคม ได้แก่ กลุ่มเครือญาติ เพื่อนบ้าน และกลุ่มกิจกรรมทางศาสนา และประเพณี การรวมกลุ่มเป็นไปด้วยความยินยอมพร้อมใจ นอกจากนี้ ยังมีการรวมตัวทางเศรษฐกิจปรากฏในรูปของ "การเอาแรงกัน" ในช่วงเริ่มตั้งถิ่นฐาน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2470-2492 และค่อย ๆ หมดไปเมื่อชาวบ้านเริ่มติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้นทำให้มีเครื่องทุ่นแรงทางการเกษตรเช่น รถไถ ยาฆ่าหญ้า ฯลฯ การเอาแรงหรือการรวมกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจึงไม่ใช่สิ่งจำเป็นอีกต่อไป ส่วนการพัฒนาในด้านกายภาพอื่น ๆ เช่น ถนน ชาวบ้านไม่มีประสบการณ์ในด้านนี้เพราะที่ตั้งของชุมชนอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากนักทำให้การบริการของรัฐเข้ามาถึง จากประสบการณ์การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในช่วงก่อตั้งชุมชนเพื่อการสร้างวัดและโรงเรียน ทำให้ชาวบ้านรุ่นแรก ๆ ของชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของการร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในชุมชนมากกว่าคนรุ่นหนุ่มสาว อย่างไรก็ตามในปัจจุบันกิจกรรมการพัฒนาของชาวบ้านยังคงเป็นกิจกรรมเกี่ยวข้องกับโรงเรียนและวัดเช่นเดิม

ลักษณะการรวมกลุ่มในชุมชน

การรวมกลุ่มของชาวบ้านในปัจจุบันจำแนกได้ 2 ลักษณะคือ การรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ และการรวมกลุ่มแบบเป็นทางการ

การรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ คณะกรรมการโรงเรียน และคณะกรรมการวัด

- คณะกรรมการโรงเรียน

ผู้ที่เป็นคณะกรรมการโรงเรียนเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้ง ประกอบด้วย ผู้สูงอายุและผู้มีฐานะดี ที่มีบุตรหลานศึกษาหรือเคยศึกษาอยู่ หรือเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนซึ่งรู้จักคุ้นเคยกับครู และครูชักชวนขอให้ร่วมเป็นคณะกรรมการโรงเรียนโดยกรรมการมีวาระดำรงตำแหน่ง 4 ปี การตั้งชาวบ้านมาร่วมในกิจกรรมพัฒนาโรงเรียนเพิ่งปรากฏเมื่ออาจารย์ใหญ่คนปัจจุบันเข้ามารับตำแหน่งเมื่อปี พ.ศ. 2539 กิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีคือการพัฒนาโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเฉพาะกิจเช่น การสร้างอาคารสถานที่ของโรงเรียน กล่าวคือก่อนจะถึงวันที่ทำกิจกรรม หรือเมื่อโรงเรียนต้องการขอความร่วมมือจากชาวบ้าน โรงเรียนจะจัดประชุมคณะกรรมการขึ้นโดยมีรูปแบบเป็นการร่วมฟังคำ

ชี้แจงของคณะครูเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรมที่คณะครูเห็นว่า เป็นสิ่งที่ควรได้รับการปรับปรุง เช่น การปรับปรุงห้องน้ำของนักเรียน การสร้างอาคารอเนกประสงค์ ฯลฯ พร้อมทั้งเสนอ งบประมาณและขอความร่วมมือ จากนั้นคณะกรรมการอาจมีการเสนอความคิดเห็นในบางด้าน และเสนอจำนวนเงินหรือสิ่งของที่จะบริจาค บทบาทของคณะกรรมการส่วนใหญ่จะเป็นไปในรูปของการบริจาคเงิน อาจารย์ใหญ่แสดงความเห็นเกี่ยวกับคณะกรรมการโรงเรียนว่า คณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนเป็นอย่างดี หรือแม้แต่ชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นคณะกรรมการก็ให้ความร่วมมือในระดับที่น่าพอใจ และจากการสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการร่วมกิจกรรมพัฒนาโรงเรียน ชาวบ้านให้ความเห็นว่า การพัฒนาโรงเรียนเป็นสิ่งที่ดีหากโรงเรียนขอความร่วมมือก็พร้อมที่จะเต็มใจช่วยเหลือ

- คณะกรรมการวัด

การรวมตัวของคณะกรรมการวัดในปัจจุบันยังไม่ชัดเจน เนื่องจากเพิ่งเป็นช่วงเริ่มต้นในการเข้ามาช่วยกิจกรรมของวัด หลังจากที่ยุติไปเป็นเวลาประมาณ 8-10 ปี เนื่องจากชาวบ้านไม่นับถือในเจ้าอาวาสรูปก่อน กิจกรรมที่กำลังริเริ่มดำเนินการในขณะนี้คือ การทอดผ้าป่าสามัคคีเพื่อนำเงินมาบูรณะวัด

ลักษณะการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการของคณะกรรมการโรงเรียนและคณะกรรมการวัด เป็นการรวมกลุ่มกันของคนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนซึ่งปกติจะไม่รวมตัวกันหรือไม่มีการอื่นร่วมกัน แต่เมื่อมีการขอความร่วมมือก็จะมารวมตัวกันถือเป็นกลุ่มที่ไม่ชัดเจน แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความผูกพันของคนในชุมชน ความไว้เนื้อเชื่อใจกันได้ในระดับหนึ่ง และเป็นการสะท้อนถึงความต้องการของชาวบ้านที่จะพัฒนาชุมชนได้ในระดับหนึ่ง

การรวมกลุ่มแบบเป็นทางการ ได้แก่

- คณะกรรมการชุมชน

การบริหารงานของเทศบาลมาตาพุดมีการแบ่งเขตบริหารปกครองเป็นชุมชนย่อย โดยแต่ละชุมชนย่อยมีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชน ตามหลักการและเหตุผลของการตั้งคณะกรรมการชุมชนย่อยคือเทศบาลประสบปัญหาที่ต้องบริการประชาชน จึงต้องจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นเพื่อเป็นตัวกลางทำหน้าที่ประสานงานและขอความร่วมมือจากประชาชน จากเดิมที่มีผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่ดังกล่าว

หน้าที่ของคณะกรรมการชุมชน

1. เป็นผู้นำและแกนกลางในการพัฒนาชุมชน
2. แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน
3. เสนอแผนงานโครงการเพื่อขอความช่วยเหลือจากเทศบาล
4. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีความสำนึกและร่วมใจกันพัฒนา
5. ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามและสร้างความสามัคคีในชุมชน
6. ดำเนินการอื่นๆ ตามที่เห็นสมควร

คณะกรรมการชุมชนหนองแพบซุดปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 9 คนได้รับการแต่งตั้งเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2538 หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนคือ ฝ่ายพัฒนาชุมชน กองสวัสดิการสังคม โดยเทศบาลจะจัดประชุมผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งประมาณปีละ 2 ครั้ง เพื่อรับการอบรมเกี่ยวกับบทบาทของกรรมการ และมีการอบรมทบทวนบทบาท ภาระงานการทำงานของเทศบาล อำนาจหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ของเทศบาล ฯลฯ จากการสอบถามเจ้าหน้าที่เทศบาลและคณะกรรมการชุมชน ทำให้ทราบว่า การจัดอบรมดังกล่าว ไม่ได้ได้รับความสนใจเข้าร่วมประชุมจากผู้ที่เป็นคณะกรรมการเท่าที่ควร กรรมการชุมชนรายหนึ่งกล่าวว่า ตั้งแต่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการชุมชน ตนเองยังไม่เคยเข้าร่วมการประชุมเลย

บทบาทของคณะกรรมการชุมชนไม่ได้รับความสำคัญจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่าที่ควร คณะกรรมการชุมชนไม่มีหน้าที่ในการจัดการสิ่งใด ๆ ในชุมชนหรือจัดการปัญหาของชุมชน การที่บทบาทของคณะกรรมการชุมชนไม่ได้รับการยอมรับจากเจ้าหน้าที่ จึงไม่ได้เป็นตัวแทนของชุมชนอย่างแท้จริง เป็นเพียงการตั้งขึ้นตามนโยบายของรัฐเท่านั้น เมื่อทางการไม่พยายามในการส่งเสริมให้คณะกรรมการพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม จึงทำให้คณะกรรมการไม่มีความรู้สึกถึงการเป็นตัวแทนชาวบ้าน คณะกรรมการชุมชนคนหนึ่งกล่าวว่า เจ้าหน้าที่เป็นตัวแทนสำคัญที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพแก่คณะกรรมการและต้องกระทำอย่างจริงจัง เนื่องจากชาวบ้านไม่มีอำนาจไปต่อรองได้หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ การทำหน้าที่ของคณะกรรมการตามที่กำหนดทั้ง 6 ข้อดังกล่าวข้างต้นจึงไม่เกิดขึ้นได้

จากการศึกษากิจกรรมและการรวมกลุ่มของชาวบ้านชุมชนหนองแพบซุดทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทำให้สามารถสรุปถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาของชุมชนตามแนวคิดการมีส่วนร่วมทั้ง 5 ขั้นตอน ได้ดังตารางต่อไปนี้

ขั้นตอน การมี ส่วนร่วม	กิจกรรม					
	พัฒนาโรงเรียน		พัฒนาวัด		พัฒนาชุมชน	
	คณะกรรมการ	ชาวบ้าน	คณะกรรมการ	ชาวบ้าน	คณะกรรมการ	ชาวบ้าน
1. ค้นหาและจัด ลำดับความ สำคัญของ ปัญหา	X	X	อยู่ในช่วงของ การดำเนิน การจัดตั้ง คณะกรรมการ ชุดใหม่	มีความพร้อม ในการช่วย พัฒนา	X	X
2. วิเคราะห์ถึง สาเหตุและที่มา ของปัญหา	X	X			X	X
3. เลือกรูปวิธีการ และวางแผนใน การแก้ปัญหา	X	X			X	X
4. ดำเนินการ ตามแผน	✓	✓			X	X
5. ประเมินผล วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และ ปัจจัยที่มีส่วน ทำให้เกิดผล สำเร็จ	X	X			X	X

หมายเหตุ x หมายถึง ไม่มี
 ✓ หมายถึง มี

ปัจจัยอุปสรรคของการสร้างการมีส่วนร่วม

ในที่นี้จะนำเสนอปัจจัยอุปสรรคของการมีส่วนร่วมเฉพาะในส่วนของการพัฒนาโดยผ่านคณะกรรมการชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรจัดตั้งที่ทางราชการรับรองและมีบทบาทในฐานะองค์กรปกครองของชุมชน ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชุมชนในการติดต่อกับภายนอก ความสัมพันธ์ระหว่างคณะกรรมการกับชุมชนควรเป็นไปในลักษณะของการที่คณะกรรมการเป็นตัวแทนของชุมชนเข้าไปทำหน้าที่เสนอสภาพปัญหาและความต้องการสู่ระดับเทศบาล แต่สภาพการณ์ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่าคณะกรรมการชุมชนไม่ได้เป็นตัวแทนของชาวบ้านอย่างแท้จริง คณะกรรมการชุมชน

เป็นเพียงการตั้งขึ้นไว้ลอย ๆ การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนมีเป้าหมายอยู่ที่การทำตามระเบียบตามกำหนดของกระทรวงมหาดไทยเท่านั้น

ดังนั้นเพื่อให้ทราบถึงปัญหาในการนำนโยบายการมีส่วนร่วมของประชาชนตามที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 มาใช้ในทางปฏิบัติในพื้นที่ จึงได้พิจารณาปัจจัยที่เป็นอุปสรรคหรือสิ่งที่เป็นสาเหตุของการไม่มีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนและชาวบ้านในการพัฒนาชุมชน โดยแยกพิจารณาได้เป็น

- ระบบและการบริหารปกครองระดับเทศบาล
- ค่านิยมของข้าราชการท้องถิ่น
- ความสัมพันธ์ในชุมชน
- ความผูกพันในท้องถิ่น
- ระดับความรุนแรงของปัญหา
- ทักษะของชาวบ้านต่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

ระบบและการบริหารปกครองระดับเทศบาล

สภาเทศบาลจัดเป็นสถาบันการเมืองระดับท้องถิ่นที่เป็นกลไกสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนา เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ให้ความเห็นว่า "การเมืองในมาบตาพุดเต็มไปด้วยกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ เงินจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเลือกตั้งและเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของการชนะหรือแพ้ในการเลือกตั้ง ซึ่งส่งผลถึงการทำงานที่เป็นไปเพื่อแสวงหาผลประโยชน์เฉพาะตน" งานพัฒนาเทศบาลส่วนใหญ่เป็นไปในรูปของโครงการพัฒนาด้านพื้นฐานทางสาธารณูปโภค เช่นสร้างถนน ซ่อมแซมถนน วางท่อประปา ฯลฯ ประกอบกับมีหลักการการทำงานเพื่อบริการประชาชน ดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นไปในลักษณะของโครงการที่มาจากภายนอกสู่ชุมชนมิได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เป็นผู้มีบทบาทริเริ่มในการพัฒนา เป็นเหตุให้ตัวแทนของชุมชนคือคณะกรรมการชุมชนซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับเทศบาลไม่มีบทบาทใด ๆ ในการเสนอความต้องการสู่ภาครัฐ

ค่านิยมของข้าราชการท้องถิ่น

จากการเก็บข้อมูลพบว่า ค่านิยมของข้าราชการท้องถิ่นยังมีได้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เจ้าหน้าที่เทศบาลยังคงมีความเห็นว่าการพัฒนาของรัฐควรมุ่งไปที่การตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตเช่น อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

ส่วนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นความต้องการทางสังคมที่อยู่อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งยังไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในขณะนี้ ประกอบกับแนวคิดที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 นั้นเป็นเพียงนโยบายกว้าง ๆ รัฐยังไม่มีแนวทางปฏิบัติอย่างจริงจัง ข้าราชการผู้หนึ่งให้ความเห็นว่าเป็นการยากที่จะคาดหวังให้การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ เพราะชาวบ้านไม่มีความพร้อมในการรับนโยบายหรือความกล้าแสดงออกในการริเริ่มสร้างสรรค์

ความสัมพันธ์ในชุมชน

ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนา ปัจจุบันแนวโน้มของความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นไปในทิศทางแบบสังคมเมืองที่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น เกิดความเสื่อมสลายของความสัมพันธ์ในชุมชน เหตุผลหนึ่งมาจากการดำเนินชีวิตที่ไม่ต้องพึ่งพากันเช่น การช่วยเหลือยามเจ็บไข้ การเอาแรง ฯลฯ ชุมชนจึงเป็นเพียงถิ่นที่อยู่หรือเป็นการตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กัน ความสัมพันธ์ในชุมชนจึงเป็นความสัมพันธ์แบบหลวม ๆ หรือเป็นการรู้จักกันเพียงผิวเผิน ไม่มีความรู้สึกมักคุ่นกันเป็นส่วนตัว อย่างไรก็ตาม ยังคงมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือแบบคุ่นหน้า (face to face relationship) ซึ่งยังคงเหลืออยู่จากอดีต ดังปรากฏในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาวัดและโรงเรียน

ความรักความผูกพันในท้องถิ่น

แม้ว่าชุมชนหนองแพบจะไม่มีปัญหาเกี่ยวกับคนในวัยแรงงานอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อประกอบอาชีพซึ่งจะทำให้ชุมชนขาดกำลังแรงงานในการพัฒนาชุมชน แต่ปัญหาของชุมชนหนองแพบคือชาวบ้านมีความผูกพันกับท้องถิ่นน้อยลง ชาวบ้านรู้สึกว่าเขตอุตสาหกรรมโรงงานจะขยายถึงบ้านของตนเองเมื่อไรก็ได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงต้องการขายที่ดินแล้วย้ายออกจากชุมชน ความรู้สึกไม่ผูกพันกับท้องถิ่นนี้ ส่งผลให้ชาวบ้านมีความรู้สึกในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนน้อยลง

* ระดับความรุนแรงของปัญหาชุมชน

จากการสอบถามชาวบ้านถึงปัญหาสำคัญของชุมชน ชาวบ้านระบุถึงความต้องการด้านสาธารณูปโภค ได้แก่ น้ำประปา ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐในการจัดหา อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวถือว่าเป็นปัญหาที่ไม่รุนแรงนัก กล่าวได้ว่าชาวบ้านระบุปัญหาได้เฉพาะส่วนที่เป็นปัญหาของชีวิตประจำวัน ไม่ได้มองถึงปัญหาเชิงโครงสร้างการปกครองว่าการไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารปกครองในระดับเทศบาลนั้น ทำให้ผลประโยชน์ที่ชุมชนควรได้รับไปตกอยู่กับกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น

✦ ทัศนะของชาวบ้านต่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

ทัศนะของคนในชุมชนคิดว่าควรใช้เวลาเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือการหาเลี้ยงปากท้องของตนมากกว่าการทุ่มเทเพื่อสังคมโดยมิได้ผลตอบแทนเป็นรูปธรรม แสดงถึงการให้คุณค่าทางเศรษฐกิจมาเป็นอันดับหนึ่ง ไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม ชาวบ้านคิดว่ากิจกรรมพัฒนาเป็นเรื่องของทางราชการหรือชาวบ้านที่มีฐานะดี อีกทั้งชาวบ้านเห็นว่าตนเองเป็นผู้ไร้อำนาจที่จะไปจัดการปัญหาใด ๆ ในชุมชนได้

จากปัจจัยที่กล่าวข้างต้นเป็นการวิเคราะห์ให้เห็นปัญหาซึ่งได้จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่ แต่หากพิจารณาให้ลึกซึ้ง จะเห็นได้ว่าปัญหานี้เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคมไทย หรือในระบบใหญ่ ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม ในแนวคิดประชาสังคมมองว่า สภาพสังคมไทยปัจจุบัน กลุ่มที่มีความเข้มแข็งและมีพลังในการกำหนดทิศทางของสังคมคือกลุ่มองค์กรทางการปกครอง ปรากฏการณ์นี้ส่งผลทำให้สังคมขาดดุลยภาพ และเกิดความล่าช้าในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือภาคสังคม เกิดการบั่นทอนศักยภาพ ความสามารถ และมองไม่เห็นพลังของตนเองที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของตนเองและสังคม และรอคอยให้ผู้อื่นแก้ปัญหาให้กับตน (อนุชาติ พวงสำลี และ วิบูรณ์ วิสารทสกุล, 2540:13-14)

จากปัญหาในเชิงโครงสร้างอันได้แก่ความล่าช้าของภาคสังคม เป็นผลต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาในระดับชุมชนดังปรากฏในสภาพการณ์ของความเชื่อมโยงระหว่างรัฐกับคณะกรรมการชุมชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนหนองแพบ หากรัฐมีความจริงจังในการปรับเปลี่ยนกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับภาคประชาชน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธวิธีสำหรับปรับเปลี่ยนกระบวนการที่เน้นการมองถึงบทบาทของรัฐทั้งในสายตาของข้าราชการและในสายตาของประชาชนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง

4.3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักการพึ่งตนเอง

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักการพึ่งตนเองหมายถึง การพัฒนาที่พยายามใช้ศักยภาพหรือความสามารถของคนในชุมชนเป็นหลักในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาของตนเองหรือเพื่อประโยชน์ของตนเองโดยการพึ่งตนเองได้จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ในที่นี้จะกล่าวถึงสภาพการณ์ของการพึ่งตนเองของชุมชนหนองแพบตามองค์ประกอบที่กำหนดไว้ในกรอบแนวคิดการวิจัย คือ

- การบรรลุถึงระดับการประทังชีพในปัจจุบัน
- ชุมชนมีการลงทุนหรือใช้ทรัพยากรภายในเป็นสำคัญเพื่อการประกอบอาชีพ
- การมีโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพและสังคมเพียงพอแก่ความต้องการพื้นฐานของชุมชน
- การมีสถาบันที่จะสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือกันในชุมชน

จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่ พบว่าทัศนคติของชาวบ้านเกี่ยวกับความหมายของการพึ่งตนเองนั้น ชาวบ้านให้ความสำคัญกับปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยมีความเห็นว่าการพึ่งตนเองคือ การมีรายได้พอเลี้ยงตนเองได้หรืออยู่รอดได้ ผู้สามารถพึ่งตนเองได้หมายถึงผู้มีฐานะดี มีรายได้พอเลี้ยงตนเองได้หรืออยู่รอดได้ มีที่อยู่อาศัย มีทุนดำเนินการ ไม่ต้องพึ่งพาใคร

การบรรลุถึงระดับการประทังชีพในปัจจุบัน

จากการที่ชุมชนหนองแฟบมีพื้นที่ติดกับเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ทำให้ได้รับผลกระทบที่สำคัญคือทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น ชาวบ้านหลุดพ้นจากภาวะหนี้สินที่เกิดจากการทำเกษตรกรรมแผนใหม่ซึ่งมีรายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ การที่ชาวบ้านขายที่ดินที่เคยทำการเกษตรและหันมาประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับภาคอุตสาหกรรมหรือการนำเงินที่ขายที่ได้ไปลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ทำให้ชาวบ้านโดยทั่วไปมีเงินออมและรายได้สูงขึ้น สามารถมีรายได้ในการหาซื้อปัจจัยสี่เพื่อการประทังชีพได้ นอกจากนั้นครัวเรือนยังมีความสามารถซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มาใช้ในครัวเรือนได้อีกด้วย

ชุมชนมีการลงทุนหรือใช้ทรัพยากรภายในเป็นสำคัญเพื่อประกอบอาชีพ

จากการที่ชุมชนหนองแฟบเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของแรงงานระดับล่างในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดทำให้ชาวบ้านมีอาชีพในภาคบริการที่เกี่ยวข้องกับการมีโรงงานอุตสาหกรรม อันได้แก่ อาชีพค้าขายและบ้านให้เช่า หากพิจารณาตามหลักการพึ่งตนเองอาจกล่าวได้ว่า ชุมชนมีเงื่อนไขของการสร้างงานอันได้แก่ การมีพื้นที่ติดกับเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเท่านั้น ไม่ได้เป็นอาชีพที่เกิดจากการลงทุนหรือใช้ทรัพยากรภายในเป็นสำคัญเพราะการประกอบอาชีพและรายได้ต้องพึ่งพากลุ่มแรงงานต่างถิ่น

การมีโครงสร้างพื้นฐานทางด้านกายภาพและสังคมเพียงพอแก่ความต้องการพื้นฐานของชุมชน

การพึ่งตนเองของชุมชนในส่วนของกรมีโครงสร้างพื้นฐานทางด้านกายภาพและสังคมนั้นกล่าวได้ว่า มีความพร้อมในด้าน

- การคมนาคม ชุมชนหนองแพบมีความพร้อมด้านการคมนาคมเพราะอยู่ใกล้กับถนนสุขุมวิทซึ่งเป็นถนนสายหลักจากกรุงเทพฯ สู่ภาคตะวันออกและมีเส้นทางย่อย ๆ ที่เชื่อมต่อกันภายในและระหว่างชุมชนย่อยต่าง ๆ

- สถานศึกษา มีสถานศึกษาภายในชุมชนมีโรงเรียนระดับเด็กเล็กถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สำหรับการศึกษาระดับที่สูงขึ้นไป ชาวบ้านนิยมส่งลูกหลานไปศึกษาต่อในตัวเมืองระยอง ซึ่งมีทั้งสายสามัญและสายอาชีพ อีกทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมของบุคคลที่จะเข้าสู่ภาวะการทำงานในอนาคต

- วัด ในชุมชนมีวัดหนึ่งแห่งคือวัดหนองแพบ ซึ่งหลังจากชาวบ้านมีความยอมรับในเจ้าอาวาสรูปใหม่แล้ว วัดจึงกลับมาเป็นศูนย์กลางของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธอีกครั้ง

- สถานบริการสาธารณสุข ชาวบ้านสามารถเข้าถึงบริการเหล่านี้ได้ทั้งจากภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

การมีสถาบันที่จะสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือกันในการแก้ปัญหา

ตามแนวคิดของนักวิชาการที่ผู้วิจัยได้ศึกษานั้นให้ความสำคัญกับลักษณะการพึ่งตนเองทางสังคมในระดับชุมชนว่า การพึ่งตนเองหมายถึงสังคม (กลุ่ม) ที่มีการจัดระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง (self fulfillment) ด้วยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้การพึ่งตนเองอย่างแท้จริงต้องกินความรวมถึงว่ากลุ่มชนนั้นมีความเป็นอิสระในการตั้งเป้าหมาย และมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตนเอง (กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2530: 34) หรือ ตามแนวคิดของสถาบันวิจัยสังคมได้เสนอว่าท้องถิ่นที่เรียกว่าพึ่งตนเองได้แล้วว่าในทางสังคมต้องมีสถาบันที่จะสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาและการริเริ่มและความร่วมมือกันซึ่งกระตุ้นให้มีกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นการด้านอำนาจ (2525: 4-3) สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2539) กล่าวไว้ว่า เครื่องมือที่นับได้ว่าเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้คือองค์กรชุมชน ดังนั้นความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนจึงเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการบ่งชี้ถึงความสามารถของชุมชนในการจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

การพิจารณาการพึ่งตนเองทางสังคมของชุมชนหนองแฟบในส่วนของกรณีสถาบันที่จะสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือกันในการแก้ปัญหาในมิติต่าง ๆ ของคุณภาพชีวิตนั้นไม่มีปรากฏ ซึ่งตามแนวนโยบายของรัฐนั้น คณะกรรมการชุมชนควรจะเป็นกลุ่มที่แสดงถึงความเป็นองค์กรชุมชน ในการที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความร่วมมือกันได้ แต่ในทางปฏิบัติไม่ได้เป็นเช่นนั้น จึงกล่าวได้ว่าชุมชนไม่ได้พัฒนาตามหลักการพึ่งตนเองเพราะไม่มีสถาบันที่กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มหรือมีการรวมกลุ่ม

แนวโน้มในอนาคต

ถึงแม้ว่าโดยภาพรวมแล้ว ชาวบ้านหนองแฟบสามารถพึ่งตนเองได้เพราะชาวบ้านมีปัจจัยยังชีพเพียงพอ ชุมชนเป็นแหล่งรายได้ ชาวบ้านทุกรายมีความเห็นว่าการเกิดขึ้นของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเป็นที่มาสำคัญที่ทำให้พื้นที่เทศบาลตำบลมาบตาพุดและพื้นที่ชุมชนหนองแฟบมีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ แสดงให้เห็นว่านโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศที่ได้รับการส่งเสริมในพื้นที่มาบตาพุดเป็นจุดแรงของการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านในระยะยาวนั้นไม่มีหลักประกันที่แน่นอน เนื่องจากรายได้ของชาวบ้านส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับแรงงานระดับล่างที่เข้ามารับจ้างในเขตนิคมอุตสาหกรรม ชาวบ้านหลายรายให้ความเห็นว่าถ้าหากการขยายตัวหรือการก่อสร้างโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมหยุดลง ก็จะไม่มีความจำเป็นย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในชุมชนอีกซึ่งจะมีผลกระทบต่ออาชีพและรายได้ของชาวบ้าน อีกทั้งในอนาคตความต้องการแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุดจะต้องการเฉพาะแรงงานระดับสูงเข้าไปทำงาน ซึ่งแรงงานระดับสูงเหล่านี้มีความต้องการบริการต่าง ๆ ที่มีคุณภาพดีและเหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในด้านที่อยู่อาศัย การศึกษา และสาธารณสุข ซึ่งแหล่งรองรับเหล่านี้จะอยู่ในตัวเมืองระยองและอำเภอบ้านฉาง เมื่อถึงเวลานั้นชาวบ้านในกลุ่มที่มีรายได้หลักจากการค้าขายหรือทำบ้านเช่า โดยไม่มีเงินออมที่ได้จากการขายที่แล้ว ย่อมจะต้องได้รับความเดือดร้อนจากภาวะดังกล่าว

หากภาวะการณ์ในอนาคตเป็นดังที่กล่าวข้างต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของชาวบ้าน ชาวบ้านให้ความเห็นว่าการเตรียมรับสถานการณ์เช่นนี้ เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลที่จะแก้ปัญหาของตนด้วยตนเอง ผู้ที่อยู่ในวัยกลางคนและผู้สูงอายุคงจะไม่มีความสามารถดำเนินการใดๆ ได้ การหันกลับสู่อาชีพภาคเกษตรกรรมก็สายเกินไป คงเหลือเพียงความคาดหวังกับคนรุ่นหนุ่มสาวที่มีโอกาสในการศึกษาเพราะการศึกษาจะเป็นหนทางเข้าสู่ตลาดแรงงานภาคอุตสาหกรรมต่อไป